

היופי עוצר הנשימה של התכשיטים יוסי חרש

מחרוזת מהודו בה משובצות אבני חן

צמיד יד מצפון אפריקה

תכשיט הוא פריט דקורטיבי קטן אותו עונד האדם לצורך קישוט, כגון סיכות, טבעות, שרשרות, עגילים וצמידים. חלק מהתכשיטים מוצמדים לגוף האדם וחלקם לבגדים אותם הוא לובש.

זה מאות שנה שתכשיטים עשויים ממתכות כגון זהב או כסף, ולעיתים קרובות משובצות בהם גם אבני חן. אולם גם חומרים טבעיים כגון צדפות או פנינים זכו לשימוש משמעותי בתעשיית התכשיטים. למעשה, ארכיאולוגים מצאו שרשרת חרוזים בת 100,000 שנה העשויה צדפות, וזו נחשבת לתכשיט העתיק ביותר בעולם. הצורות הבסיסיות של תכשיטים שונות זו מזו בתרבויות שונות, אך כולן התהדרו בתכשיטים עוד מימי קדם. בתרבות המערב חלו שינויים מינוריים בלבד בצורות הבסיסיות של התכשיטים. לעומת זאת היו תרבויות בהן התכשיטים הנפוצים היו קישוטים לאף או לקרסול, ואלו נפוצים כיום הרבה פחות.

ברוב התרבויות מהווים התכשיטים סמל מעמד. לעיתים הדבר נובע מבחירה של חומרים יקרים במיוחד ולעיתים בשל משמעותם הסמלית, כמו במקרה של כתר מלוכה. קהל היעד של הצרכנים הוא מגוון (נשים וגברים, צעירים ומבוגרים), ותלוי בתרבות המקומית, אך ככלל ניתן לומר כי נשים בוגרות הן הצרכניות העיקריות של תכשיטים.

לאורך ההיסטוריה היה לתכשיטים תפקיד רב משמעות מבחינה כלכלית. רוב התרבויות נהגו לאגור חלק ניכר מעושרן בצורת תכשיטים. במספר רב של תרבויות מועברות נדוניות בצורת תכשיטים. בתרבויות אחרות נהגו להשתמש בתכשיטים כדי לשמור ולהציג מטבעות. במקומות אחרים שימשו תכשיטים כמטבע עובר לסוחר. דוגמא בולטת לכך הם "חרוזי העבדים" – שרשרות של חרוזי זכוכית אשר יוצרו באירופה והומרו באפריקה בשנהב או בסחורה אנושית (ומכאן שמם).

הסיבות העיקריות לשימוש בתכשיטים הן:

- השגת יעד תכליתי, כגון סידור השיער, אחיזת בגד או קביעת השעה (שעונים).
- לסמן שיוך חברתי, אתני או דתי.
- לסמן מעמד חברתי או אישי.
- הגנה (כאשר התכשיט ממלא תפקיד של קמע).
- ביטוי אמנותי – ללא ספק השימוש המזוהה ביותר עם המילה תכשיט.

אדגים בקצרה את הנקודות הללו: תכשיטים עשויים לסמן שיוך לקבוצה, כמו במקרה של טבעת או סיכת עניבה המוענקת לחברי מועדון אקסקלוסיבי. שימוש דומה נעשה במובן של שייכות לזרם אתני או דתי. יהודים רבים נוהגים לענוד שרשראות עם מגן דוד או עם הכיתוב "חי", בעוד שנוצרים עונדים תכשיטים בצורת צלב.

הדוגמא הנפוצה ביותר לשימוש בתכשיטים לציון מעמד אישי היא טבעת הנישואים. בנוסף, תכשיט עשוי להעיד על מעמד חברתי, כגון מילוי תפקיד חשוב בקהילה (חשבו על לבושם של אנשי דת, בעיקר בנצרות). בתרבויות מסוימות נפוץ השימוש בתכשיטים כקמעות המסייעים להצלחה או הודפים את הרוע. דוגמא המוכרת לנו היטב היא הח'מסה, לה הוקדשה בשנים האחרונות סדרת בולים ישראלית.

תכשיט בצורת צלב מעיד על שייכות לנצרות

החלוקה לעיל הינה, כמובן, סכמתית בלבד. תכשיטים רבים אשר להם תפקיד פונקציונאלי, כגון אבזם החגורה או סיכות לשיער, הפכו עם השנים למלא תפקיד דקורטיבי בעיקרו, כאשר חל פחות בצורך המעשי שלהם. כך נוהגים גברים רבים לחגור חגורה גם כאשר אין כל חשש שמכנסיהם יפלו.

גלוית פובליבל משנות ה-40 ועליה פרסומת של סוחר מתכות (זהב, כסף, פלטינה) לתכשיטים.

כבר ציינו שבדרך כלל תכשיטים עשויים מתכות. למעשה, תעשיית התכשיטים עשתה שימוש בסגסוגות (נתכים של שתי מתכות או יותר) של כמעט כל מתכת אפשרית. כך, למשל, היו רוב התכשיטים באימפריה הרומאית עשויים מארד (ברונזה בלע"ז), שהיא

חותמת מיישוב בשם אוורו ברנקו בברזיל.
משמעות השם הוא זהב לבן בפורטוגזית.

סגסוגת של נחושת ובדיל. כיום משתמשת התעשייה בעיקר בזהב, זהב לבן (סגסוגת של זהב וכסף), פלטינה, פלדיום, טיטניום וכסף.

מדוע נהוג להשתמש בסגסוגות? משום שחלק מהמתכות הנחשקות ביותר, כגון זהב וכסף, הן רכות מידי, כך שהתכשיט יקר הערך עלול להינזק בקלות. תוספת קטנה של מתכת זולה יותר תיצור סגסוגת יציבה הרבה יותר. דוגמא טובה לתופעה זו מספק הזהב: ברוב ארצות אמריקה ואירופה תכשיטי זהב עשויים, למעשה, מסגסוגת

המכילה זהב. ריכוז הזהב מבוטא בקראט ומסומן על ידי מספר ובצידה האות הלטינית k. בארצות הברית תכשיטי זהב נדרשים להיות לפחות ברמה של 10k, השווה לריכוז של 41.7% זהב. רוב התכשיטים האיכותיים הם ברמה של 18 קראט, או 75% זהב. ריכוז גבוה יותר של 22 קראט או 24 קראט (91.6%-ו-99.9% זהב, בהתאמה) נחשב רק מידי בתעשיית התכשיטים האמריקאית או האירופית. לעומת זאת, ריכוזים כאלה נפוצים באסיה, אפריקה ובמזרח התיכון. באופן דומה מקובל להשתמש בסגסוגות פלטינה בריכוז של 90 או 95 אחוז, וסגסוגות כסף בריכוז של 92.5% (ריכוז המכונה בשם כסף סטרלינג).

השימוש במתכות מאפשר לעצב את התכשיט לצורה הרצויה ומקנה לו ברק. אבל תוספת של אבני חן מעלה אותו לליגה אחרת לחלוטין. אבן חן היא פיסת מינרל (על פי רוב בעלת דרגת קשיות גבוהה) אותה חותכים, מלטשים ומשבצים בתכשיט. כמובן שמידת הנדירות של המינרל משחקת אף היא תפקיד, ומוסיפה לערכו של התכשיט. הפופולאריות שבין אבני החן הן היהלום, הברקת (אמרלד בלע"ז), האודם (רובי) והספיר. המעוניין לדעת יותר על אבני חן ועל אבנים יקרות למחצה מוזמן לעיין במאמר אשר פרסמתי בנושא בגיליון מספר 2 של נושאונט.

את הברקת חותכים עם פאות מקבילות

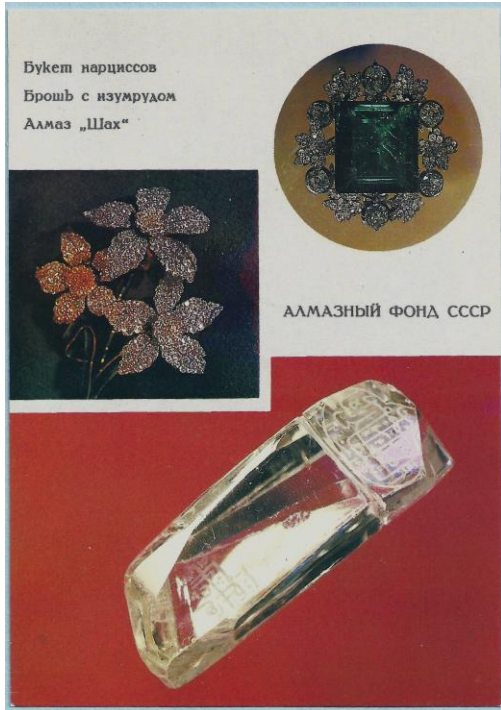
את הספיר חותכים לצורה נטולת פאות, ומלטשים כך שהאור מתפזר בצורת כוכב

את האודם חותכים כמו ורד עם פאות משולשות

את היהלום חותכים בחיתוך בריליאנט המעצים את ההשתקפות והפיזור של האור

יהלום השאה – דבר בולים רוסי

המלך של כל היהלומים הוא יהלום השאה. יהלום זה נמצא במכרות הודו באמצע המאה ה-15, וקישט את כיסאם של מלכים בהודו עד שנת 1738. בשנה זו כבשו הפרסים בראשות השאה נדיר את הודו, והביאו איתם את היהלום כשלל מלחמה. שלושה מלכים (שנים הודים ופרסי אחד) אף חרטו עליו את שמם. ב-1829 עבר היהלום למשפחת הצאר הרוסי, כפיצוי על רציחתו של דיפלומט רוסי בטהראן. מאז המהפכה הקומוניסטית מוצג יהלום השאה בקרמלין. זהו לא היהלום הגדול ביותר בעולם (משקלו כ-18 גרם) והוא אינו באיכות אופטימאלית. אך בשל ההיסטוריה המרתקת שלו הוא נחשב למלך של כל היהלומים.

ואם במלכים עסקין כדאי לציין, כי התכשיטים היקרים ביותר (והיוקרתיים ביותר) בעולם נמצאים בבתי המלוכה השונים, ומכונים בשם "תכשיטי הכתר". חלק מתכשיטים אלו נותר

ללא שינוי עוד מימי הביניים! תכשיטי הכתר משמשים בעיקר לטקסים רשמיים, כגון טקסי ההכתרה של מלכים חדשים, והם מסמלים את המשכיותה של השושלת. במדינות אירופה כוללים תכשיטי הכתר בעיקר כתרים, שרביטים, חרבות וטבעות. בדרך כלל הם עשויים זהב, ומשובצים בהם אבני חן לרוב. בשל תדירות השימוש הנמוכה יחסית בתכשיטי הכתר השונים נהוג במדינות רבות להציג אותן לציבור הרחב במוזיאונים. בחרתי להציג כאן דפית מקונטרס בולים ובו תכשיטי הכתר של שבדיה.

יוסי חרש, גיאולוג במקצועו, אוסף בולים בנושא מינרלים. התצוגה שלו - "מינרלים: מקורם, ניצולם והשימוש בהם" - זכתה במדלית זהב ברמה הבינלאומית במספר תערוכות עולמיות. יוסי גם משמש כנשיא האגודה הבולאית של אבני החן, המינרלים והתכשיטים של ה-ATA (ה-Gems, Minerals and Jewelry Study Unit). כתובתו למשלוח תגובות: jcharrach@gmail.com